

Józef Mandziuk

Ks. prof. dr hab. Franciszek Stopniak - historyk Kościoła w Polsce

---

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 7/2, 5-14

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JÓZEF MANDZIUK

KS. PROF. DR HAB. FRANCISZEK STOPNIAK
– HISTORYK KOŚCIOŁA W POLSCE
W CZASACH NAJNOWSZYCH
(W 70-tą rocznicę urodzin)

Z okazji 70-tej rocznicy urodzin i przejścia w stan spoczynku ks. prof. dra hab. Franciszka Stopniaka społeczność historyków Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie pragnie Jubilatowi złożyć hołd i wyrazy wdzięczności za długoletnią pracę naukowo-dydaktyczną w Uczelni warszawskiej.

1. Pochodzenie i studia

„Małą ojczyzną” Profesora jest Podlasie, ziemia umiłowana, której poświęcił dużo miejsca w swojej bogatej twórczości naukowej. Urodził się 7 II 1930 r. w miejscowości Suchowola, w powiecie Radzyń Podlaski. Przyszedł na świat jako drugie dziecko z pięciorga rodzeństwa średniozamożnej rodziny chłopskiej Jana i Marianny. Jego stryjem był ks. infułat dr Piotr Stopniak, wykładowca prawa kanonicznego, archidiakon kapituły katedralnej i wikariusz generalny diecezji lubelskiej. Podczas okupacji hitlerowskiej uczęszczał do miejscowej Szkoły Powszechnej. Jako dziesięcioletni chłopiec od stróża nabywał za jabłka książki o tematyce historycznej, które były przeznaczone do zniszczenia przez władze okupacyjne. Już wtedy dały znać o sobie pewne wrodzone zamiłowania i uzdolnienia przyszłego uczonego. Nauki gimnazjalne pobierał w Gimnazjum im. Tadeusza Kościuszki w Lublinie, zdobywając w 1948 r. świadectwo dojrzałości.

Bezpośrednio po maturze Franciszek rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne w Seminarium Duchowym w Lublinie, które było afiliowane do KUL-u. Od pierwszego roku studiów (rzecz nie spotykana) był uczestnikiem seminarium naukowego, prowadzonego przez ks. prof. dra hab. Mieczysława Żywczyńskiego, którego postacią już wtedy był zafascynowany. Na piątym roku studiów uzyskał magisterium na podstawie pracy *Rzym i Polska w czasie wojny 13-letniej*, którą Profesor wysoko ocenił. Ukończywszy studia seminaryjne, otrzymał 21 VI 1953 r. święcenia kapłańskie w katedrze lubelskiej.

Wyjątkowo predysponowany do pracy naukowej młody kapłan kontynuował studia w kraju i zagranicą. Droga jednak do otrzymania samodzielnej katedry uniwersyteckiej była długa i pełna trudności. „Trzykrotne powtarzanie studiów – jak sam pisał – nie wystarczało na wizytówkę do jakiegokolwiek katedry”¹.

Pierwszy okres studiów (poza seminaryjnymi) przypadł na lata 1953–1956. Studiował wówczas historię na Wydziale Humanistycznym KUL-u i pod kierunkiem prof. dra hab. Jerzego Kłoczowskiego napisał pracę *Duchowni w archidiaconacie lubelskim*, uzyskując na jej podstawie drugie magisterium. Rozprawa ujrzała światło druku².

W latach 1956–1958 ks. Stopniak odbył dalsze studia (okres drugi) na Wydziale Teologicznym KUL-u (kurs wyższy). Jako uczestnik seminarium naukowego ks. prof. Żywczyńskiego zdobył dobre przygotowanie warsztatowe i metodologiczne, twórczy krytycyzm wobec badanych problemów i zachodzących procesów dziejowych. W tym czasie ukończył kursy specjalistyczne: archiwalny, biblioteczny i bibliograficzny, zaliczając ok. 70 godzin wykładów i ćwiczeń. Aktywnie uczestniczył też w życiu naukowym KUL-u, zwłaszcza w ramach Polskiego Towarzystwa Historycznego. Jako stypendysta kapituły zamojskiej zbierał materiały do jej dziejów i w 1960 r. uzyskał stopień doktora teologii w zakresie historii Kościoła na podstawie rozprawy *Dzieje Kapituły Zamojskiej*, napisanej pod kierunkiem ks. prof. Żywczyńskiego, swojego uwielbianego Mistrza. Rozprawa została wydrukowana³. W komisji egzaminacyjnej uczestniczyli profesorowie: ks. S. Łach, ks. J. Pastuszka, ks. M. Rechowicz, ks. M. Żywczyński i J. Mazurkiewicz.

Po promocji doktorskiej ks. Stopniak otrzymał propozycję asystentury w Instytucie Geografii Historii Kościoła w Polsce. Prawdopodobnie z powodu niezachowania wszystkich przepisów prawnych, stanowiska tego nie otrzymał i po kilku miesiącach został wikariuszem w lubelskiej parafii św. Pawła Apostoła oraz katechetą w Zasadniczej Szkole Łączności, Technikum Łączności i w Liceum Ogólnokształcącym im. Unii Lubelskiej. Mimo rozlicznych zajęć katechetycznych, nie zrywał z dydaktyką uniwersytecką i w latach 1961–1963 wykladał historię Kościoła w Instytucie Kultury Religijnej KUL-u, a w latach 1963–1964 historię literatury starochrześcijańskiej w lubelskim Seminarium Duchownym. W tym okresie ks. prof. dr hab. Hieronim Eugeniusz Wyczawski proponował mu asystenturę w ATK w Warszawie, lecz nie uzyskał na to zgody własnego ordynariusza.

W 1964 r. rozpoczął się trzeci okres studiów ks. dra Franciszka Stopniaka. Jako stypendysta prymasa Polski wyjechał na studia w Papieskim Instytucie

---

¹ Archiwum UKSW, Akta personalne ks. F. Stopniaka.

² *Duchowni w parafiach archidiaconatu lubelskiego w okresie kontrereformacji*. Roczniki Humanistyczne. R. 7: 1958, z. 2, s. 258–286.

³ *Dzieje Kapituły Zamojskiej*. Lublin 1962.

Archeologii Chrześcijańskiej w Rzymie. Uczęszczając solidnie na wykłady, przez pół roku prawie nic nie rozumiał. Wkrótce jednak nauczył się języka włoskiego, a w przerwach wakacyjnych przebywał na kursie języka niemieckiego w Goethe-Institut w Monachium i w Instytucie Katolickim w Paryżu. W 1967 r., po złożeniu odpowiednich egzaminów, obronił w Rzymie pracę doktorską pt.: *Życie zawodowe chrześcijan w późnym Cesarstwie w świetle zabytków grobowych*, którą napisał w języku włoskim na seminarium naukowym prof. Gervaise Dumeige. Niestety rozprawa nie została wydrukowana z powodu malwersacji pewnego duchownego polskiego, który wobec konieczności szybkiego powrotu świeżopromowanego doktora do kraju, obiecał dopilnować druku, a w rezultacie dokonał kradzieży w drukarni...⁵

2. Działalność dydaktyczna

Powróciwszy do kraju, ks. Stopniak z podwójnym doktoratem rozpoczął w pełni działalność dydaktyczną, która stała się główną domeną jego twórczego życia. Był wytrawnym wykładowcą, którego studenci lubieli słuchać i cenili go za wielką erudycję. Prosty w obejściu, szybko nawiązywał żywy kontakt ze słuchaczami. Na egzaminach był wymagający, lecz nie stwarzał atmosfery strachu i stresów.

W 1967 r. ks. Stopniak objął ćwiczenia i wykłady z archeologii na Wydziale Teologicznym KUL-u. W zajęciach dydaktycznych koncentrował się nad problemem grobu św. Piotra oraz nad rytym zmarłych. Dnia 1 IX 1968 r. został starszym asystentem, a 20 XII 1971 r. otrzymał stanowisko adiunkta przy katedrze ks. prof. Żywczyńskiego. W międzyczasie przebywał krótko poza granicami kraju celem pogłębienia studiów. Na zlecenie swojego Mistrza prowadził jedno z dwóch jego seminariów naukowych, na którym 15 studentów uzyskało magisterium, przede wszystkim za prace o parafiach łańciskich i unickich na Lubelszczyźnie, udziale duchownych w pracach Komisji Edukacji Narodowej oraz o działalności biskupa lubelskiego Mariana Fulmana (1918–1945). Bliska współpraca naukowa z tak znakomitym znawcą nowożytnych dziejów Kościoła, jakim niewątpliwie był ks. Mieczysław Żywczyński, zauważyła pozytywnie na jego dalszym rozwoju zainteresowań naukowych. W późniejszych wykładach często odwoływał się do Mistrza, przytaczając nawet jego liczne anegdoty historyczne.

Z chwilą przyjścia ks. Żywczyńskiego na emeryturę, ks. Stopniak opuścił lubelskie środowisko naukowe i 14 XII 1971 r. otrzymał na piśmie zgodę własnego ordynariusza na objęcie stanowiska adiunkta w ATK i zamieszkanie w stolicy. W ten sposób rozpoczął się nowy etap w życiu naszego Profesora. Wielkim

---

⁵ Archiwum UKSW, Akta personalne ks. F. Stopniaka.

problemem dla niego było znalezienie odpowiedniego mieszkania. Tułał się więc po lokalach sublokatorskich, czyniąc nawet starania o uzyskanie po śp. ks. prof. Stefanie Biskupskim. Wreszcie nabył własne lokum przy ul. Łukowskiej 17/37 na Pradze-Południe, w którym urządził bibliotekę i odpowiednie pomieszczenie na zbiory archiwalne.

W warszawskiej Akademii ks. dr Stopniak po raz pierwszy uzyskał jednolite zajęcia, co umożliwiło mu koncentrację nad określoną działalnością naukową. Z polecenia ks. prof. dra hab. Józefa Iwanickiego, rektora ATK, zaczął organizować ośrodek badań w zakresie najnowszej historii Kościoła w Polsce. Sporo czasu zajęło mu tworzenie nowego warsztatu badawczego, w tym zbieranie materiałów do historii Kościoła polskiego w latach okupacji hitlerowskiej. Inicjatywie swojego Przełożonego nadał niezwyklej konsekwencję, koncepcję i staranność w realizacji. Na jego seminarium naukowym powstawały prace, dotyczące działalności Kościoła katolickiego w latach II wojny światowej na terytorium Państwa Polskiego. Wyniki badań były publikowane w założonej przez niego serii wydawniczej ATK pt.: *Kościół katolicki na ziemiach Polski w czasie II wojny światowej*.⁶ Przyniósł się do nawiązania współpracy z innymi ośrodkami badawczymi, a także z Główną Komisją Badań Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. Za tę współpracę otrzymał 25 XI 1982 r. od tejże Komisji medal pamiątkowy.

W latach 1973–1974 ks. Stopniak pełnił obowiązki redaktora *Biuletynu Informacyjnego ATK*⁷, pisząc ok. 1000 stronic maszynopisu tekstów związanych z życiem Uczelni. Były one drukowane w języku polskim i francuskim.

Po rocznym pobytku w ATK, ks. Stopniak odbył kolokwium habilitacyjne na podstawie dotychczasowego dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej *Kościół na Lubelszczyźnie i Podlasiu na przełomie XIX i XX wieku* (ss. 642), której recenzentami byli profesorowie: ks. Henryk Rybus, o. Hieronim E. Wyczawski i ks. Mieczysław Żywczyński. Dnia 16 I 1973 r. Rada Wydziału Teologicznego nadała mu stopień doktora habilitowanego⁸. Niestety Centralna Komisja Kwalifikacyjna nie zatwierdziła decyzji Rady Wydziału Teologicznego i ks. Stopniak musiał po 4 latach przystąpić po raz drugi do kolokwium habilitacyjnego, przedstawiając nową rozprawę pt.: *Franciszek Jaczewski, biskup podlaski*. Tym razem CKK dnia 28 XI 1977 r. zatwierdziła nadanie stopnia doktora habilitowanego, a Minister Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki dnia 1 III 1978 r. powołał go na stanowisko docenta.

W latach 1982–1987 nasz Docent był kierownikiem Katedry Archeologii Starożytnego Chrześcijańskiego Zachodu i p.o. kierownika Katedry Historii

---

⁶ J. Mandziuk, *Dzieje Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie 1954–1999*. Warszawa 1999, s. 43.

⁷ Tamże, s. 27.

⁸ *Kronika Akademii Teologii Katolickiej za 1973*. *Studia Theologica Varsaviensia*. R. 11: 1973, nr 2, s. 358.

Kościółu Starożytnego. W 1985 r. otrzymał od Rady Państwa tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1993 r. profesora zwyczajnego. Dnia 1 VII 1987 r. objął kierownictwo Katedry Historii Kościoła w Czasach Najnowszych. Katedrą ową kierował do rozwiązania stosunku pracy, które nastąpiło dnia 30 IX 1999 r. Należy zaznaczyć, że w latach 1992–1996 był kuratorem kierunku historii Kościoła na Wydziale Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych. Postępująca choroba uniemożliwiała mu prowadzenie zajęć dydaktycznych i po zmianie ordynariusza w archidiecezji lubelskiej otrzymał miejsce i odpowiednią opiekę w Domu Księży Emerytów w Lublinie przy ul. Bernardyńskiej.

Wróćmy do spraw dydaktycznych naszego Jubilata. W orbitę jego zajęć wchodziły wykłady kursoryczne i monograficzne z zakresu historii Kościoła w czasach najnowszych na ziemiach polskich. Lubiał wyklądać historiografię, prowadził wykłady kursoryczne z całości historii Kościoła na Wydziale Prawa Kanonicznego i wykłady kursoryczne z archeologii chrześcijańskiej dla Kierunku Teologii Ogólnej. Już w 1961 r. opracował skrypt pt.: *Historia Kościoła od IX wieku*, w oparciu o wykłady ks. prof. Żywczyńskiego. W 1982 r. opublikował podręcznik archeologii chrześcijańskiej dla studentów tej dyscypliny wiedzy. Przygotował też skrypt z najnowszej historii Polski, w którym uwzględnił zagadnienia z dziejów Kościoła polskiego w XX w. Wymienione pomoce dydaktyczne, odznaczające się rzeczowością i krytycyzmem, uzupełniały dotkliwą lukę w pomocach naukowych dla wykładów uniwersyteckich.

Na seminariach naukowych ks. prof. Stopniaka wielu studentów uzyskało dobre przygotowanie do pracy naukowej, wieńczące studia uzyskaniem magisterium z zakresu historii Kościoła. Na seminarium doktoranckim powstało pod kierunkiem naszego Profesora sześć prac doktorskich, a mianowicie:

1. Ks. Gruczyński Krzysztof, *Biskup łódzki Michał Klepacz (1893–1967)*;
2. Ks. Jacewicz Wiktor, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymsko-katolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*;
3. S. Karwowska Danuta, *Historia Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Świętej Rodziny w latach 1945–1967*;
4. Ks. Nowak Lech, *Kościół katolicki na Dolnym Śląsku w latach 1945–1951 na przykładzie dekanatu w Legnicy*;
5. Ks. Pest Czesław, *Bractwa i stowarzyszenia kościelne katolików świeckich w archidiaconacie gnieźnieńskim*;
6. Wysocki Jan Wiesław, *Życie religijne w obozie w Auschwitz 1940–1945*.

Istnieją jeszcze rozprawy, które wymagają dopracowania. Ponadto Profesor był recenzentem licznych rozpraw magisterskich, doktorskich i habilitacyjnych (m.in. czterech profesorów UKSW: ks. Józefa Mandziuka, ks. Wincentego Myszora, ks. Bronisława Panka i Jana Wiesława Wysockiego) oraz autorem wniosków profesorskich.

W latach 1975–1980 Jubilat był opiekunem Koła Naukowego Historyków. Studenci pod jego okiem organizowali doroczne spotkania z odpowiednimi re-

feratami, odbywali wizyty w archiwach i przygotowywali imprezy związane z życiem młodzieży akademickiej. W latach późniejszych często brał udział w spotkaniach opłatkowych, organizowanych przez członków Koła w pomieszczeniach oo. paulinów przy ul. Długiej na Starym Mieście⁹.

Bogata była działalność organizacyjna ks. prof. F. Stopniaka uwidoczniiona w życiu własnej Uczelni, organizowaniu sympozjów i uczestnictwa w zjazdach naukowych oraz w przynależności do różnych stowarzyszeń. W latach 1976–1981 był członkiem Senackiej Komisji d/s Bibliografii, w latach 1981–1990 Komisji d/s Biblioteki, a 1 XII 1990 r. został członkiem Komisji d/s Nauki.

W okresie wzmoczonej działalności naukowo-dydaktycznej Jubilat organizował sympozja naukowe, wygłaszając na nich własne referaty. Można do nich zaliczyć sympozjum na temat działalności charytatywnej Kościoła w czasie II wojny światowej, zorganizowane 18 V 1977 r. w ATK, na którym wygłosił referat pt.: *Organizowanie pomocy dla księży diecezji przemyskiej zesłanych do obozów koncentracyjnych*; sympozjum z okazji 60-tej rocznicy odzyskania niepodległości, urządzone w ATK 18 XII 1979 r.; sympozjum ku czci ks. prof. Hieronima E. Wyczawskiego z okazji 70-tej rocznicy urodzin, odbyte 20 V 1987 r., na którym zaprezentował wykład pt.: *Kościół katolicki i Żydzi w Polsce podczas II wojny światowej*; sympozjum poświęcone 300-leciu Odsieczy Wiedeńskiej, zorganizowane 7 XI 1981 r. w ATK, z jego referatem pt.: *Stanowisko Kościoła wobec wojny turecko-polskiej za czasów Sobieskiego*.

Ks. prof. Stopniak brał też czynny udział w sesjach naukowych, organizowanych przez innych uczonych ATK. I tak na sympozjum w dniu 5 XII 1988 r. z okazji 70-tej rocznicy odzyskania niepodległości wygłosił referat: *Kościół na ziemiach polskich wobec niepodległości*, a podczas sympozjum poświęconego nuncjaturze w Kościele katolickim, zorganizowanym 26 II 1991 r. przez ks. prof. J. Mandziuka, mówił na temat: *Watykan a Polska w okresie II wojny światowej*. Mimo interesującej go tematyki stosunku Polaków do ludności żydowskiej, nie uczestniczył w licznych konferencjach naukowych pod wspólnym tytułem: *Kościół a Żydzi i judaizm*, organizowanych od 1989 r. przez Instytut Dialogu Katolicko-Judaistycznego ATK¹⁰.

Ponadto można wymienić uczestnictwo ks. prof. Stopniaka w VII Kongresie Teologów Polskich, odbytego w dniach 14–16 IX 1983 r. w Lublinie, gdzie wystąpił z referatem *Znaczenie Kościoła dla kultury na ziemiach polskich w okresie rozbiorów*, oraz w sesji naukowej z okazji 600-lecia chrztu Litwy, mającej miejsce 5 XI 1986 r. w Białymstoku, podczas której wygłosił wykład *Duchowieństwo archidiecezji wileńskiej w latach II wojny światowej*.

---

⁹ A. Dziurok, *Sprawozdanie z działalności Koła Naukowego Historyków Kościoła przy ATK w Warszawie*. Saeculum Christianum. R. 1: 1994, nr 1, s. 275–276.

¹⁰ J. Mandziuk, *Dzieje...*, s. 63–64.

Jubilat wielokrotnie uczestniczył w zjazdach wykładowców historii Kościoła, organizowanych corocznie w Białym Tygodniu. I tam ubogacał uczestników wynikami swoich badań naukowych. Np. w 1975 r. w Przemysłu mówił na temat: *Kościół a sprawa społeczna w diecezji przemyskiej na przestrzeni XIX i XX wieku*, a w 1979 r. w Płocku podjął temat: *Odrodzenie historii Kościoła – „historia zbawienia” w XIX wieku*.

Nie zabrakło ks. prof. Stopniaka na sympozjach organizowanych przez naukowe instytucje państwowe. Np. w 1978 r. zaszczycił swoją obecnością i wykładem pt.: *Polskie seminaria duchowne podczas okupacji hitlerowskiej* Międzynarodowe Kolokwium Komisji Historii Porównawczej Kościołów, odbytego w Warszawie, w 1979 r. podczas Ogólnopolskiego Sympozjum w Muzeum na Majdanku przedstawił wyniki swoich badań na temat: *Duchowieństwo polskie wobec dzieci w latach okupacji*, a w 1983 r. w trakcie Międzynarodowej Sesji Naukowej w Warszawie podzielił się refleksjami na temat: *Duchowieństwo polskie wobec Żydów w okresie II wojny światowej*.

W latach 1982–1983 nasz Jubilat należał do Ogólnopolskiego Komitetu Obchodów Trzechsetletniej Rocznicy Odsieczy Wiedeńskiej pod patronatem przewodniczącego Rady Państwa prof. Henryka Jabłońskiego.

O rozmiarze działalności ks. prof. Stopniaka świadczy jego przynależność do różnych naukowych instytucji i organizacji. Od 1959 r. jest członkiem Towarzystwa Naukowego KUL, członkiem Polskiego Towarzystwa Teologicznego oraz członkiem i współpracownikiem Instytutu Geografii Historii Kościoła w Polsce. W 1969 r. został członkiem zwyczajnym i współzałożycielem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Międzyrzeczu Podlaskim. W 1978 r. otrzymał członkostwo Komisji Historii Porównawczej Kościołów przy Komitecie Nauk Historycznych PAN, w 1980 r. wszedł do Polskiego Towarzystwa Historycznego, Oddział w Warszawie, a w 1983 r. przyjął członkostwo Rady Naukowej Towarzystwa Opieki nad Majdankiem. Bardzo ceni sobie przynależność od 1981 r. do Komitetu Redakcyjnego Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, którego celem jest opracowanie syntezy martyrologii Narodu Polskiego.

Za całokształt dorobku dydaktycznego w zakresie historii Kościoła ks. Stopniak otrzymał liczne nagrody uczelniane oraz wyróżnienia i odznaczenia państwowe. W 1974, 1979 i 1980 r. rektor Uczelni przyznał mu nagrody za „osiągnięcie w dziedzinie badań naukowych”. W swoich zbiorach posiada Srebrny Krzyż Zasługi (1974), Złoty Krzyż Zasługi (1979), Medal Pamiątkowy Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce (1982) i Dyplom Pamiątkowy Zarządu Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego (1977) „w dowód uznania i podziękę za współpracę, szczególną ofiarność i zaangażowanie w działalności Polskiego Towarzystwa Historycznego”. Ponadto otrzymał nagrodę zespołową Ministra Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki „za osiągnięcia w dziedzinie badań naukowych” (1982) i nagrodę naukową im.

Włodzimierza Pietrzaka „za twórczy wkład w opracowanie najnowszej historii Kościoła w Polsce” (1983).

3. Twórczość naukowa

Imponujący jest dotychczasowy dorobek naukowy, przedstawiony przez ks. dra Piotra Zwolińskiego, zarówno ze względu na ilość pozycji, jak i różnorodność tematyki, świadczącej o szerokości zainteresowań twórczych.

Jak można scharakteryzować twórczość naukową naszego Profesora? Z pewnością w swoich badaniach i wartościowaniach dąży on wyraźnie do obiektywizacji zjawisk historycznych. Usiłuje w dużej mierze być niezależny, a zarazem rzeczowy i logiczny. Opracowania naukowe opiera na sumiennych kwerendach archiwalnych, organizując własne archiwum i zbiory biblioteczne. Walnie przyczynia się do posługiwania się w badaniach nowymi źródłami (relacje, wywiady, wspomnienia, ankiety), publikowania materiałów źródłowych, dotąd bliżej nieznanych oraz oświetlenia problemów niezbadanych. W pisaniu brakuje mu akrybii, dlatego przysparza wiele pracy w redakcjach, gdzie drukuje swoje artykuły. Jako redaktor *Saeculum Christianum* mogę coś więcej na ten temat powiedzieć.

Pod względem merytorycznym całość dotychczasowego dorobku naukowego ks. prof. Stopniaka można podzielić na pięć zasadniczych działów:

1. Prace dotyczące dziejów Lubelszczyzny, Podlasia i Chełmszczyzny. Zdaniem Jubilata dzieje Kościoła katolickiego w jego „małej ojczyźnie” stanowią temat nietknięty przez badaczy przeszłości. Dlatego swoje rozprawy dyplomowe: magisterską, doktorską i habilitacyjne poświęcił stronom rodzinnym. Zajął się też archiwalią kościelną dawnego archidiecezji lubelskiej¹¹ i księgozbiórami zamojskimi¹². W orbicie jego zainteresowań znalazł się okres reformacji i reformy katolickiej na Lubelszczyźnie. W oparciu o niewykorzystane dotychczas protokoły wizytacyjne poruszył problem zabierania kościołów katolickich przez protestantów, pracy parafialnej duchowieństwa i rewindykacji świątyń katolickich. Ponadto opracował dzieje parafii Międzyrzec¹³, opublikował materiały do kultu Matki Bożej Kębelskiej¹⁴, dotknął rządów administra-

---

¹¹ *Problem archiwów parafialnych w diecezji lubelskiej*. Wiadomości Diecezji Lubelskiej. R. 36: 1962, nr 1–3, s. 59–62; *Archiwa parafialne dekanatu lubelskiego*. Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne. T. 9: 1964, s. 5–19.

¹² *Z historii bibliotek zamojskich*. Wiadomości Diecezji Lubelskiej. R. 31: 1957, nr 12 s. 326–328; *Historia biblioteki kolegiackiej w Zamościu*. Roczniki Teologiczno-Kanoniczne. R. 7: 1960, z. 4, s. 103–108.

¹³ *Stosunki kościelno-wyznaniowe w parafii Międzyrzec i sąsiednich w latach 1885–1914*. Rocznik Międzyrzeczki. R. 1: 1969, s. 135–153.

¹⁴ *Materiały do kultu Matki Boskiej Kębelskiej*. Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne. T. 24: 1972, s. 308–318.

tora ks. Józefa Kruszyńskiego podczas okupacji niemieckiej¹⁵. Bliską była mu problematyka unitów na Lubelszczyźnie. W swoich badaniach podjął po raz pierwszy w historiografii polskiej kwestię społeczną w działalności Kościoła lokalnego, początki demokracji chrześcijańskiej i sprawę mariawitów. Wielkim jego zamiarem było opracowanie historii Kościoła na Lubelszczyźnie na sposób sondażowy dla całego Kościoła w Polsce. Niestety choroba uniemożliwiła mu zrealizowanie szczytnych zamierzeń.

2. Prace z zakresu starożytnej historii Kościoła. Ukierunkowanie w stronę starożytności chrześcijańskich Jubilat zawdzięczał ks. prof. Marianowi Rechowiczowi, redaktorowi KUL-u, który ukazał mu drogę do osiągnięcia Katedry Historii Kościoła Starożytnego. Pracą nowatorską w Polsce był podręcznik pt.: *U źródeł chrześcijaństwa. Archeologia*. Książka stanowiła nieodzowną pomoc dla polskich wykładowców archeologii i studentów tejże dziedziny wiedzy. Na uwagę zasługują też prace: *Korporacje zawodowe w Cesarstwie Rzymskim i udział w nich chrześcijan*¹⁶ oraz *Starochrześcijańskie kolegia fossorów*¹⁷. Można powiedzieć, że ks. Stopniak w wyniku gruntownych studiów rzymskich był w latach 70-tych najlepszym specjalistą w zakresie archeologii starochrześcijańskiej wśród polskich duchownych.

3. Badania nad działalnością Kościoła w Polsce w okresie II wojny światowej. Jubilat na seminarium naukowym potrafił zainteresować młodych adeptów nauki tematyką okupacji hitlerowskiej na ziemiach polskich, podczas której dążono do zagłady Narodu i Kościoła. Ogłaszali oni wyniki swoich badań w serii Wydawnictwa ATK pt.: *Kościół katolicki na ziemiach Polski w czasie II wojny światowej*, którą ich Promotor założył i redagował, umieszczając w niej także własne prace. Seria wydawnicza spotkała się z żywym rezonansem opinii publicznej i badaczy, wchodząc na trwałe do obiegu naukowego. Tematyki wojennej dotyczyły również referaty Profesora, wygłaszane na różnych sympozjach naukowych, które później ujrzały światło druku. Ponadto cytowana jest jego praca pt.: *Polskie świątynie katolickie podczas II wojny światowej*¹⁸, będąca próbą ukazania zniszczonych obiektów sakralnych na skutek zamierzonych akcji okupanta hitlerowskiego wobec kultury polskiej.

4. Bio- i bibliografistyka – to dziedziny, do której należy zaliczyć najwięcej ilościowo publikacji Profesora. Są wśród nich opracowania biograficzne osób związanych działalnością z diecezją lubelską. Niektóre ukazały się na łamach *Polskiego Słownika Biograficznego* i *Encyklopedii Katolickiej*. Wielkie znaczenie posiadają biogramy, zamieszczone w siedmiu tomach *Słownika Polskich Teolo-*

---

¹⁵ *Z życia ks. rektora Józefa Kruszyńskiego (1877–1953)*. Roczniki Teologiczno-Kanoniczne. R. 11: 1964, z. 4, s. 5–26.

¹⁶ *Studia Theologica Varsaviensia*. R. 17: 1979, nr 1, s. 173–186.

¹⁷ Tamże, nr 2, s. 207–223.

¹⁸ Warszawa 1982.

gów *Katolickich*, zawierające pełny zestaw bibliografii podmiotowej i przedmiotowej. Ponadto spod pióra Jubilata wyszła osobna biografia ks. prof. Zdzisława Obertyńskiego¹⁹, która doczekała się recenzji ks. prof. Hieronima Wyczawskiego²⁰. Ks. Stopniak jest też autorem *Bibliografii historii Kościoła w Polsce za lata 1971–1972*. Opracowanie należy do jednego z „zielonych” tomów, wydawanych przez Wydawnictwo ATK, a obecnie UKSW.

5. Publicystyka. Ks. prof. Stopniak posiada zdolności publicystyczne, polegające na przedstawianiu zawiłych zagadnień w sposób prosty, trafiający do normalnego czytelnika. Artykuły o rozmaitej tematyce publikował w znanych polskich czasopismach, jak „Słowo Powszechne”, „Wrocławski Tygodnik Katolików”, „Niedziela”, „Chrześcijanin w Świecie” i „Chrześcijanin a Współczesność”.

* * *

Rzucając jeszcze raz okiem na postać ks. Franciszka Stopniaka, jako Nauczyciela i Uczzonego, można powiedzieć, iż w swojej bogatej twórczości zajmuje się on historią (od starożytności po współczesną), historią Kościoła, archeologią, historią sztuki, patrologią, geografią historyczną. W swojej twórczej działalności naśladuje uniwersalizm zainteresowań ks. prof. Mieczysława Żywczyńskiego. Owa wielostronność, pogłębiona erudycja, pozwoliła mu na wykształcenie bardzo dojrzałego warsztatu pracy historyka, dążącego również do ujęć komparatystycznych.

---

¹⁹ Ks. Prof. Dr Zdzisław Obertyński (1894–1978). *Studia Theologica Varsaviensia*. R. 17: 1979, nr 1, s. 5–14.

²⁰ Tamże. R. 18: 1980, nr 1, s. 266.